

BAIRENT

com ā. 1298: Jaume II concedí *Benavayren* al mon. de Valldigna (*El Arch.* vii, 343).

BAIRENT

El famós i antic castell, dalt del puig que tanca pel N. l'Horta de Gandia (Mateu i Llopis, *País Val.*, 106). Avui conegut com *Castell de Sant Joan* (quatre k. al NO. de la ciutat).

Ja sovint anomenat pels mahometans: *Bairān* en Abensaid (Alemany, *Geogr.*, p. 143), en Yaqut (ib., p. 97) i en el Himyarí (ed. Levi-Provençal, 75). Hi hagué allí prop l'any 1097 una batalla entre el Cid i els Almoràvits.

En el *Rept.* apareix *Bayren* en molts passatges (pp. 349, 364, 366, 468) anomenant moltes de les seves alqueries i partides, i a la p. 365, l'alfòndec que en depenia. També la Cròn. de Jaume I (ed. Ag., p. 240), explica com entrà el 1240 en la *Val de Bayren*, i després de negociar la rendició amb l'alcait, aquest acabà per lliurar-li el castell, que havent estat «establí de conduí e d'armes», encomanà a Pelegrí d'Atrosillo. Veg. més detalls en SSiv., 87-88. En un document de 1273 es parla del castell de *Bayrén* en relació amb En Carroç, senyor de Rebollet (Mtz.Fdo., *Doc. Val. ACA I*, 1584). Més tard en podríem donar moltes cites, com *Bayren* o *Bairen* en dos documents de 1318 (*BSCC* xvi, 238).

ETIM. Un de tants noms derivats en -ANUM de NPP romans. Podria venir de VARIUS o de BARIUS, tots dos molt documentats en l'Antiguitat; més aviat Varius, que és d'evident formació llatina i constitueix el cap d'una nombrosa família de derivats. Schulze, ultra el primitiu (249 etc.), registra *Varia*, *Varianus*, *-iasius*, *-icius*, *-ienus*, *-illus*, *-inus*, *-inius*, *-iolenus*, *-isidius*, *-itidius*, *Varonius* i encara d'altres. Ha deixat molts derivats en -ANUM i en -ACUM a la majoria dels departaments occitans (Skok, § 608), d'altres en el N. de França, i a Itàlia diversos *Vajano* a Toscana (Pieri, *Top. Arno*, 123). Cert que també fou antic BARRIUS, amb variant *Barius*, que ha donat alguna descendència toscana (Pieri, o. c. 123) i més a França (Skok, § 395); però aquest sembla menys probable, a Val., en part perquè deu ser, segons Skok, d'origen cèltic, i Schulze no li troba gaires derivats, i és possible que la seva forma real fos *Barrius* amb -rr-, geminació sovint negligida pels lapicides; i una base amb -RRI- hauria conservat -rri- en mossàrab sense canvi (cf. *Borriana*).

Parònims. Hi havia un rafal anomenat *Albayreni* prop de Tàrbena, que trobem escrit així en un document de 1268 (*ACA*, reg. 15 de Jaume I, f° 105): nom provinent de *bairāni*, gentilic de tipus nisba, derivat de *Bairén* 'el nascut (o fundat) en Bairén'. SSiv. (27) el troba en variant *Albayren*, amb data de 1265, situat a la vall de Xaló i pertanyent a l'alcait de Tàrbena: potser és lectura imperfecta de -éni però també podria ser reducció d'aquella forma per via fonètica, tenint en compte que el vulgar atreia l'accent a la

vocal penúltima llarga.

N'hem de distingir *Labairén* pda. del te. de Morvedre citada en quatre passatges del *Rept.* (pp. 399, 496, 501, 503), que pot sortir de LAVARIUS (Skok, § 168) o bé de LAVINIUS (Skok, § 166) amb dissimilació de les N-N.

BAIX

No ens detenim en els exemples i derivats toponímics de *baix*, nombrosos i sense obscuritats; derivat del ll. BASSUS modificat amb metaplasme per la x de *baixar*. En alguns rars casos poden haver quedat romanalles de la forma pura llatina amb -ss-. Com en el nom de *Coll Bas*, colladeta i santuari en el te. de Carme (Anoia); cosa molt versemblant en aquest cas, en què s'ajusta visiblement a la situació i naturalesa del lloc. A l'Urgellet «Cortal de[n] Canturri al Coll de la Caxa Bassa», afrontació indicada al *Spill* de Castellbò (23v) entre Guils i el Cantó, també per aquesta raó, i essent un paratge i una combinació sintàctica on no cap el mot *bassa* = *bassal*. Altrament el NL *Bas* (Garrotxa) és pre-romà i inconnex amb el mot romànic. I en St. Martí del Bas, poble del Lluçanès és grafia errònia d'*Albars*.

El genèric topogràfic *baixer* 'paratge per on es baixa a través d'un cingle o escarpat' apareix fixat en toponímia dels Pirineus Or. i CpTarr. *Baixers de la Llosa* entre Tivissa i Vandellòs, cf. entre els Dedalts i el Mas de Genessies, a 0h40 de les Graus (1933) i *Coll del B.*, guia Iglésias-Santas. II, que situa les Balmes dels *Baixers de la Mosca* a tres h. de Vandellòs però en direcció i pel camí de L'Ametlla (ib. II, 302, 303).

Encara és més freqüent en molts sectors dels Pirineus, especialment el Pirineu berguedà; i en particular a l'alta vall del Bastareny (*DECat I*, 556a46.152). D'aquí passa sovint a quedar fixat en plural: en ross., com a cognom o NP: Mas d'en *bàjés* te. Prada, prop del Llescó i del Còrrec de St. Jaume (xxvi, 72.11); *Era d'en Baixers* a Reiners (xxiv, 113,12), i consta *Baixés* com a pagesia deshabitada 1,5 k. al S. del poble.

Potser no estrany al mossàrab, en la forma *Baixai*, que correspondria a la seva fonètica, si bé només tinc nota d'un «Corral del *Baxai*» cap a l'extrem NO. del te. de Llúria; i com que ja és just a la frontera lingüística, pronunciat a la castellana: *baḡāi* (xxx, 84.24).

Afegim-hi mostres d'alguns altres derivats: *Baixeres*, molt disseminat en cognoms sobretot; però després: *Mas d'en Baixeres* te. Corbera a la r. de Camelles (xxvii, 29.19). No menys, en totes dues formes, *Baixes*, cat. central, i també ross.: Son *Baixes* a St. Esteve del Monestir (xxv, 123.16). *Les Baixades*, p. ex. pda. de Bogairent (xxxiv, 45.20). *Baixics* mas., te. Amer (xliv, 83). *Baixesch* cognom pall. del qual tinc nota a Llessuï, Cpr. Rialb a. 1605, 59v. Per a *baixant* de pastures veg. *DECat*.